

Morální odpovědnost kolektivů

1. Obsah a struktura práce

Diplomová práce Viktora Fojta se zabývá tématem, které je v českém prostředí zkoumáno zřídka a má proto potenciál přinést přehled o debatách, které se k problematice kolektivní odpovědnosti vedly v posledních desetiletích. Autor zestudoval široký záběr pozic k dané problematice, dostupných v anglickém jazyce, a postupně se je snažil vysvětlit ve vztahu k základní otázce, a sice zda je možné přisuzovat morální odpovědnost kolektivům (zejména politickým kolektivům), nebo pouze jednotlivcům, a zda ano, za jakých podmínek. Jako určující autor uvádí dělící linii mezi autory, kteří vycházejí z pozic individualistických, a těmi, kdož zastávají pozice holistické.

Toto rozdělení přitom chápe jako škálu, která se zároveň stává strukturující osou práce. Po úvodním vymezení pojmů, které je nevyhnutné a dobře zvládnuté, autor začíná u výkladu pozic metodologických individualistů, aby poté vyložil různé formulace kritérií, na základě kterých lze hovořit o sdílené nebo přímo kolektivní odpovědnosti (sdílená intence; kvalifikovaná akce; opomenutí distancovat se od kolektivu; postoje, které nepřímo umožňují nemorální jednání; riskantní jednání; spojení se strukturními procesy, které činí morální škodu, způsobují a reprodukují nespravedlnost; apod.), až k pojednání o nedistributivní kolektivní odpovědnosti, tedy o morální odpovědnosti kolektivů jako takových, nepřenositelné na jejich členy. V závěru se pak autor věnuje v kapitole „Historické křivdy“ otázce retrospektivní odpovědnosti politických kolektivů, pro kterou jako vhodnější nakonec shledává koncept morálního poskvrnění, vedoucí spíše k prospektivním závazkům.

2. Hodnocení formální stránky práce

Jak je uvedeno výše, práce je strukturována jako postupné pojednání o různých pozicích na škále od metodologického individualismu po metodologický holismus, s pojednáním o případech historické křivdy na závěr.

Je poněkud překvapivé, že práce vycházející z tak důkladného studia relevantní současné literatury k tématu je tak nedostatečně strukturovaná. Je zarážející, že autor v diplomové práci opomíná nejenom číslování kapitol, ale i členění kapitol na podkapitoly. Nelze se přitom domnívat, že by takové členění téma práce nevyžadovalo, nebo snad, že by takové členění práci nemohlo být k prospěchu. Domnívám se naopak, že kdyby si byl autor dal záležet na řádném strukturování práce, zavedlo by ho toto úsilí zároveň o krok dále ve zpracování nastudovaných teorií. Kapitoly tak na sebe navazují volně jako různé pozice na

škále, kterou autor v úvodu ohlašuje, a jsou spíše výkladem četby, nežli problematizovaným výkladem sledujícím úvodní otázku (více v hodnocení obsahu).

Práce je založena na důkladné četbě relevantní literatury, která je odpovídajícím způsobem zpracována v bibliografii. Překvapují pouze občasné odkazy na Wikipedii, a to obzvláště odkaz na heslo „Existencialismus“ ve Wikipedii (pozn. 88, s. 40) na místě, kde by jeden čekal spíše odkaz na základní díla existencialismu nebo na relevantní sekundární literaturu.

3. Hodnocení obsahové stránky práce

Práce je neobyčejně bohatá na dobře vysvětlené teoretické pozice v rámci debaty o kolektivní odpovědnosti. Pozice autorů jsou vyloženy respektujícíce jejich nuansy a zároveň vhodně zařazeny na škálu individualismus-holismus, kterou autor volí jako osu výkladu. Věnuje se přitom i zajímavým případům náhodných kolektivů a jejich morální odpovědnosti, nebo jednostrannému zbavení se odpovědnosti veřejným distancováním se od kolektivu.

Nicméně, zvláště vzhledem k projeveným autorovým schopnostem je škoda, že autor se svými zdroji nepracuje kreativněji (nepřidává vlastní příklady, neuvádí myšlenkové experimenty, na základě kterých by bylo možné teoretickou polemiku rozvinout, apod.) a nenechává svoji četbu dozrát do výkladu problematizovaného, a zůstává u postupného řazení různých pozic od metodologického individualismu k holismu, přičemž holismu od začátku nejsou dopřány velké šance. Kapitola, kterou autor nejvíce holistické pozici věnuje, navíc na rozdíl od všech ostatních kromě výkladu jejich zastánců (French) ve značné míře obsahuje hned její odmítnutí ze strany kritika (Velasquez). Na několika místech práce autor holistické pozice odmítá deklarativně, nikoliv argumentačně (např. s. 67), což by bylo možné snadno odstranit uvedením příkladu, který vyvrací předchozí argument, nebo explicitní formulací protiargumentu. Obecně lze říct, že v práci citelně chybí argumentace příklady (až na pár výjimek jsou všechny příklady přebírané od autorů, nebo nejsou uváděny vůbec - viz např. s. 28).

Na konceptuální úrovni je autorův výklad teorií odborný, věrohodný a srozumitelný, a to také díky výkladu pojmů, který autor zařadil na úvod práce. Tento je výborným úvodem do problematiky, mohl by však být obohacen ještě alespoň o pojednání o pojmu morální škody (co se vlastně míní nemorálním jednáním a morální škodou? kdo rozhoduje o tom, zda došlo k morální škodě?), a morální sankce, se kterou je připisování morální odpovědnosti v sociálním kontextu neoddělitelně spjato (na rozdíl od morální viny, která podle zvolené definice tento sociálně-funkční rozměr nemá) - co tedy *znamená* připsat morální odpovědnost?

Problém stávající osnovy práce je tedy minimálně dvojitý: **za prvé, jde o osnovu nedostatečně strukturovanou, nedostatečně problematizovanou** (proč na základě znalosti prezentovaných teorií autor nevolí propracovanější osnovu vedenu kritickými problematickými otázkami a pod nimi nerozvíjí argumentace různých autorů, ilustrovány „soubojem příkladů“ jako jedním z metodologických postupů filozofické diskuze) **a nesourodou** v tom smyslu, že se v ní ke konci případ „historických křivd“ ocitá po boku teoretických pozic, a čtenář neví, zda se jim autor zabývá jako „případem“ přisuzování

morální odpovědnosti, nebo zda jej považuje za zvláštní teoretický problém. **To souvisí s druhým, závažnějším problémem osnovy: nezdá se, že by autor zvládal uspokojivě kombinovat dva o sobě náročné cíle, které si stanovil:** jednak „představit debatu o morální odpovědnosti kolektivů“ (s. 7), jednak „hledat odpověď na otázku, zda může být morálně odpovědný stát například za své genocidní jednání a jaké dopady má tato odpovědnost na občany“. Navzdory úvodu, kde autor slibuje, že se bude soustřeďovat na tuto problematiku a u odpovědnosti kolektivů na kolektivy politické, toto zaměření na dalších padesáti stránkách zapadá a je snad na čtenáři, aby aktivně konfrontoval předkládané teorie s úvodní otázkou, je tedy na čtenáři, aby provedl práci za autora.

4. Celkové hodnocení

Práce se zabývá důležitým a v českém prostředí málo zpracovaným tématem, je postavena na důkladné znalosti teoretických pozic posledních desetiletí, a pro další badatele tedy může být dobrým vstupným přehledem. Avšak vzhledem výše uvedeným nedostatkům práce navzdory potenciálu, který autorova znalost literatury má, působí nedopracovaným dojmem a navrhuji ji proto hodnotit jako **velmi dobrou**.